

GNOSZTIKUS?

*Ébredj, ember, mély álmodból:
Megszabadulsz rabságodból,
Közelít már üdvösséged,
Eltörlik már minden vétked!*

Ez a mi gnózisunk, a keresztény ismeret. Hatvan évvel ezelőtt tehát felkeltem reggel ötkor, hogy a hajnali sötétségben végigmenjek a Kun József – később Szabó Lajos – utcán, majd rátérve a Palóczy utcára, elérjem a minoriták templomát, és benne a remény felgyúló adventi fényességét. Boldog órák, boldog hazatérések a világosodó, bár még homályos, ködös napszakban. Nagyon egyszerű reggeli után indultam az iskolába, és nem zavart, hogy megszűnt a hitoktatás, új tanárok jöttek, régi osztálytársaink harsány, új dalokat daloltak. Mindez körülöttünk zajlott, de mi már levetettük a régi álmat, számunkra nincs többé rabság, közel van az üdvösség, megszabadulunk a vétkektől. Ez a lényeg, ki fogjuk bírni a történelem újabb, fájó fordulatait. Azt, amit szerzetes tanáraink szétszórása, sok egykori társunk elpártolása jelentett. A hűség mellett ki kell tartani, a reményt nem szabad megcsalni.

A helyzet nem egészen egyszerű. Eljön '56, és sokan megismerkednek a szabadság világával. Diákkorom adventi romantikája után tíz évvel, Frankfurtban új gnózis születik. Hallgassátok!

*„Méltó és igazságos, hogy itten vesszek el,
Mert semmi sem segít az emberen
S kezdődik megint a régi fürtelem.
Tudjátok meg, hogy az élet hadifogság.
A foglárók a foglyokat kínozzák,
És egyre megy, hogy a foglárból olykor
Fogoly lesz s foglár a fogolyból,
Mert mindannyian elveszünk.”*

Ez bizony más ének. Jövő januárban lesz ötven éve, hogy disszidens szerzője (Horváth Béla), régi álmát elhagyva, a létező egyház ellenében fogalmazta meg új gnózisát. Ez az ismeret nem az emberiség, hanem a kapitalista társadalom végkoráról szólt. Majd a második, keserű csalódás után hazatért, és Magyarország szocialista jövőjében vélte felfedezni az ország és az emberiség új reményét és a boldog bizonyosságot. Azóta megtudtunk egyet, s mást. Ő, valószínűleg, nem olvasta Gide 1936-ban megjelent könyvét szovjetunióbeli utazásáról, sem Koestlerét, 1940-ben, a déli sötétségről. Sajnos, nem mindig olvassuk azt, amit kellene, és ennek okai vannak. Hogy az európai műveltségű Illyés, vagy a Sztálin nevéhez fűződő, *Les questions du leninisme* [A leninizmus kérdései] című könyvet kiválóan bíráló Németh László miért állt a hivatalos irányzat mellé, azt nem tudom. Szerencsére Szolzsenyicin Első körét 32 évvel magyar megjelenése előtt olvashattam, és ez elég jól mutatja, hogy a külföldi kapcsolat mennyit segíthetett a tájékozódásban.

Egyelőre azonban még visszafelé megyek az időben. Nem különös, hogy egy kilencéves kisgyerek, aki már három éve az égvilágon mindent elolvas, ami a keze ügyébe kerül, kikönyörgi az anyjától, hogy vegye meg a Nyugati pályaudvar peronján lévő árustól Cronin orvosregényét, a *Réztábla a kapu alatt* című bestsellert, nem is nagyon olcsó kiadásban? Ponyvaregényt már 28 fillérért lehetett kapni, és onnan felfelé, félpengős, pengős irodalmat 5 pengős Dante-kiadásokig. Karácsony Benő könyve tíz pengőbe került, nem is vette meg anyám a máramarosszigeti főtéren. Igaz, akkor már infláció volt, de mégis. Mire a Nyugati peronjára eljutottam, már mögöttem volt az elfogadható ifjúsági irodalom zöme, és rendszeresen olvastam a jobboldali Új Nemzedéket, a kifejezetten antiszemita, nyilas Magyar Futárt, a németbarát színes heti magazint, a Signalt és így tovább. Nem különös, hogy ebből a sajtózuhatagból, amiből sok minden ma is él bennem, határozottan és életre szólóan Andrew Manson válasza maradt meg, amit doktori vizsgáján adott arra a kérdésre, hogy miből indulna ki egy diagnózis felállításakor. Azt mondta, hogy semmit sem tekintene bizonyosnak. Igen egyszerű felfogás, talán minden ember így gondolkodik. Ki is nevethetnek, hogy ezt a nagy tudományt szűrtem le, és cipelem hetven éven át. Hiszen ez oly gyerekes! Tényleg az, de csak az elvakult embereknek.

A messziről jól látható ismeret alkalmazására azonban még sokáig nem került sor. A szülői ház, a tisztelt tanítók, tanárok, lelki atyák feleslegessé teszik a rágódást a nagy kérdéseken. Az alapismeretek benn vannak a kis katekizmusban és Pokorny Emmanuel bibliai történeteiben. A darwinizmus hangjait elnyomja

a hittanár határozott állásfoglalása az istentelen gondolkodás ellenében. Nem voltak elméleti problémáim. Gyakorlati megoldások érdekelték: megvallani a hitet, nem csatlakozni vallásellenes szervezetekhez, összetartani a barátaimmal, közösségekben lenni azokkal a papokkal, akik vállalták hivatásukat az új szelek ellenében. Nem csinálni karriert, sem szakmaikat, sem társadalmi, ha annak elvtelenség az ára.

A háború utáni első próbatétel tehát szembesülés a demokráciával, a társadalom új hullámával. Az újonnan jötteknek remény a tudásra, a boldogulásra, a szegénységből kitörésre, nekünk pedig arra, hogy keresztény felfogásunkkal meg tudunk állni, gyakorta hátrányos helyzetben, a megváltozott politikai, anyagi, ideológiai viszonyok között is. A múlt és a jövő emberei találkoztak. A becsületesek elfogadták a történelem fordulatát, a mindennapi életben pedig elfogadták egymást is. Gonoszság, gazemberség, szenvedés mindig volt, de ezt feldolgozni csupán munka, fáradtság, türelem, nem pedig hit kérdése volt. A politikai harc, a hatalmasok élet-halálra menő birkózása nem a mi gondunk volt, sok mindenről nem is tudtunk. A hűség mellett ki kellett tartani, a reményt nem volt szabad megcsalni, akkor sem, ha már máglyafüst kezdett terjengeni a levegőben. [A szerző Sík Sándor Máglyafüst című versére utal. – A szerk.]

Öntudatlanul, nem is tudva róla, a figyelmes kisgyerek, majd diák vizsgálatni kezdi a világot, benne az eszméket, embereket. Mert ugyebár kiinduláskor semmi sem bizonyos, de mivel lépni kell, mert abból áll az élet, a legjobbnak látszó irányban mozdulunk el, miközben egészséges óvatossággal, örök bizonytalansággal figyeljük, hová is vezetnek lépteink. Becsüljük, őrizzük korábbi tudásunkat, könnyelműen semmit sem kockáztatunk, józan lépéseket tervezünk és teszünk meg. A gyakorlati tevékenység során pedig felnézünk a földről az égbe, hogy istenkapcsolatunkból erőt, eligazítást kapjunk a tisztességes életre.

Nem állítom, hogy mentesek voltunk a romantikától, az örökségbe kapott misztikától, a képzelt lelkeségtől, hiszen a vallási irodalom bőven hozta az évszázadok legendáit, látomásait, meséit, csodáit. Jó emberek, barátaink, példaképeink hittek ezekben. Mme Gibory negyven évvel ezelőtt még megmutatta nekem a csodás érem kápolnájában azt a fotelt, amelyben a Szűzanya ült, amikor Labouré Katalinnak megnyilatkozott. Nincs kétségem, hogy még sokáig fognak megmutatni helyeket, tárgyakat, amelyek arról beszélnek, hogy a keresztény életben jelentősége van a csodának, a csoda várásának, elhívésének. Évával néha megbeszéltük azokat a törekvéseinket, amelyekkel mi is szerettünk volna részesei lenni valamilyen titokzatos eseménynek, megnyilvánulásnak, kinyilatkoztatásnak. Ha csak a jelenkori vallásos sajtóból tájékozodom, akkor is tömegével vehetem tudomásul azokat a közléseket, amelyeket az elmúlt századokban szent asszonyok kaptak Jézustól, az Ő szent szívetől, isteni anyjától, más szentektől. Éva és én nem kaptunk ilyet. Nem nyílt meg az ég, nem töltötte be titokzatos felhő a teret, a felhőben nem látszott csodaszép úrnő, nem is bízott ránk semmit. Ez, kétségkívül, hiány, de a hitben megmaradás szempontjából nincs jelentősége. A remény így is a miénk. Boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek.

A szemünk azért nyitva volt, s láttuk, hogy az elmúlt századok forradalmi hogyan falták fel folyamatosan a saját gyermekeiket. Ehhez jött a huszadik század két nagy háborújának addig nem látott méretű emberpusztítása, álmok és remények sorozatos elmúlása. Kiszámíthatatlan sorsfordulatokban pusztultak az emberek, hallatlan szenvedés, megpróbáltatás zúdult különféle eszmék híveire. Menekülhettél Budapestről Bécsbe, onnan Berlinbe, majd tovább Moszkvába, a sorsodat nem kerülhetted el, ha hited a munkásosztály felemelésére irányult. Tehetséges, művelt, jó szándékú emberek tömege pusztult el gátlástalan vezetők miatt, mert még azt sem mondhatom, hogy a pusztulásba vivő vezető mindig erkölcsi nulla volt, csupán az biztos, hogy nagyon akart valamit, és ágyukkal fegyverezte fel jóindulatát, megszentelt fegyverekkel pusztította politikai ellenfeleit. Az általa látott jót akarta mindenáron megvalósítani, és ebbe sokan belehaltak. Nem ismerjük lelkük belsejét, nem tudjuk „what was in the bottom of their mind” [„mi volt gondolataik mélyén” – Capek], azt viszont nagyon jól látjuk, hogy az erőszak miként szegélyezi hullákkal a történelem útját. Ez gnózis. Nem komcsizok, szocizok, mert méltó keresztény gyilkosokat is állíthatnék párhuzamba velük. Agnosztikus vagyok abban a tekintetben, hogy miként ítél róluk Isten, de gnosztikus vagyok a tetteik megítélésében. Amiben pedig agnosztikus vagyok, arról nem minősítek, hallgatok, de figyelek a következményekre. „Je me suis réservé a la vengeance” – dit le Seigneur [„Enyém a bosszú” – mondja az Úr], és írja, a Karenina mottójaként, Tolsztoj. Hallgatásom nem beleegyezés, nem a tények relativizálása.

Boldogok a reménykedők, mert – miért is? Boldogan halt meg az agg Simeon és a tiszteletre méltó özvegy, Anna, mert látták szemeik, foghatták karjaik azt, akit Isten ígért, Isten küldött minden népnek, világosságul a pogányoknak, és Izrael népének dicsőségére. Anna és Simeon viszont nem látta a saját népe által leköpdösött, megkorbácsolt, megfeszített küldöttet, ezért nyugodtan halhattak meg, nem kellett állást foglalniuk a messiási szerep mibenlétéről. Mi ismerjük a teljes történetet, és aggódva kérdezzük, volt-e értelme ennek az eljövételnek, születésnek? Ment-e előrébb a világ, új sínekre futott-e a történelem, van-e

remény? Adventi kérdés. Mit válaszolunk erre, kedves barátaim? Van itt örömhír a szegényeknek, szabadulás a foglyoknak? Konkrét szabadulás konkrét foglyoknak, vagy elvont, lelki szabadulás, de rácsok mögött? Egyáltalán, miről szól az adventi történet?

„I have a dream” [„Van egy álmom”] – mondta King, s mivel isteni álmodott, szépen bele is halt. Aztán a polgárjogi mozgalom termékeként – tagadhatatlanul – lett mégis valami, afroamerikai egyenjogúság, a vezérkari főnökök egyesített testületének afroamerikai elnöke. Fékezett álmodozás. Majd jött egy hazugság, s azóta sorban robbantják fel magukat az önkéntesek, hogy megszabadítsák népüket az idegenektől. Szabadság és paradicsomi üdvösség. Kettős remény. Ismét remény. És hány remény az örök békéről, Isten államáról, mai politikusaink és egyházi férfiaink álmáról, Isten Országáról! Ha az oroszok olvasták volna Tolsztoj Hadzsi Murat-át, akkor nem vágtak volna bele ázsiai kalandjaikba, ha akármilyen rendcsináló politikus tudná, hogy az erőszak erőszakot szül, kétszer is meggondolná, hogy megpróbálja-e népét erőszakkal saját képére, vagy inkább álmai képére és hasonlatosságára formálni. Álmodunk, jó szándékkal álmodunk, valamiről álmodunk. Sütőnek kiverték a szemét az álmai miatt.

Menthetetlenül álmodunk, reménytelenül remélünk. Immanens reményeink vannak, és hozzá kell szoknunk, hogy ezek meg is valósulhatnak, és nem is, részben igen, máskor egyáltalán nem. Huszonöt évvel ezelőtt, az Annavölgyi emlékbem írtam álomról, traumáról, depresszióról. A tizenhat részes sorozatnak jó fogadtatása volt, az „Érted vagyok” sokat közölt is belőle. A szerkesztő azonban nem közölte a depresszióról szóló fejezetet. Nem szoktam kérdezni, mit közölnek és miért, illetve mit nem és miért nem. Helyesnek találtam a döntést, a még felfutó Bokornak nem volt szüksége bagolyhuhogásra, bár objektíve jó volt a szövegem. Öt év múlva megtörtént a rendszerváltás, lehetett stílust váltani, új álmaink is lehettek. Majd múlt az idő, a dolgok nem alakultak elképzelésünk szerint, elégedetlenek lettünk, ki bírált, ki depressziós lett. Amíg egészségesek vagyunk, nem olvasunk orvosi könyveket, amikor pedig rájuk fanyalodunk, esetleg már elavult a textus.

Álmodunk és csalódunk, és ismét álmodunk és remélünk. Reméltünk '56-ban, reméltünk a hatvanas évek végi gazdasági reform idején, reméltünk a nyolcvanas években. E világi remények e világi befejezésekkel. Sánta is megszólalt, aztán elhallgatott, és az 1990-ben Szokolczay Lajosnak adott interjúja közlését is megtiltotta. Sánta morális író volt, írói témája az erkölcsi kötelesség, az erkölcsi ítélet, az erkölcsi önazonosság megteremtése volt. Vallotta, hogy a jó műnek a becsületesség a formája, a becsületesség a szelleme. Igazságosnak kell lenni, a jó és a rossz nem relativizálható.

De hát mi az igazság? A szerencsétlen Pilátus is ezt kérdezte. Saját néped tart gonosztevőnek? – faggatta az előtte álló magányos embert. Mivel kívülálló volt, és számára a birodalom érdeke volt az első, áldozatként dobta oda Jézust, hogy lecsillapodjon a zavargás. „Az egyházuk püspökei határolódnak el a maguk nézeteitől” – mondta a hadbíró, és elítélte a szolgálatmegtagadókat, hogy rend legyen az államban és az egyházban. Ha nincs rendszerváltás, egy remény szállt volna el. Így is elég törekeny az eredmény.

Van remény?

Penderecki Wyszynski bíboros jó barátja volt. Zenében, politikában is megértették egymást. Penderecki fiatal korában úgy érezte, hogy csak az egyház tud biztos eligazodási pontot adni számára a világban. De hát akkor az egyháznak más szerepe volt, mint a mai Lengyelországban, az egyházi vezetők másként is viselkedtek. „Amit ma látok, az elborzaszt és kiábrándít. Istenben ma is hiszek, az egyházban annál kevésbé” – mondja. A magam részéről e helyen tartózkodom a nyilatkozattól, legfeljebb az egykori bencés diák, Kasza László szavait említem, aki Rahnert idézve „éjféli mise-kereszténységről” beszél. Időszerű. A profán területről elmozdultam a vallási szféra irányába. Valóban megrázó az a kettősség, amit itt találhatunk. Rajongó fiatalokat láthatok a karizmatikus mozgalom 35 éves évfordulóján – Budapesten négyezren voltak –, lelkes hívőket az ideai taizéi találkozók sátraiban. Hová vezetnek a tömeges megmozdulások, mivé lesz a kereső ifjúság reménye? Kiben és hogyan marad meg az elvárásolt lelkek örömdózája?

Számíthatok rád, istenem?

Úgy vágyom közeledre,

Dideregve csak hevesebb

A szerelmek szerelme.

Eljut hozzád a panaszom?

Hiába ostromollak?

Köröskörül a félelem

Zátonyai ragyognak. Pilinszky két szakaszát idéztem Endreffy Zoltán gyászjelentéséről. Ez az érem másik, komolyan veendő oldala. Úgy bizony, mert valóságosan életről és halálról van szó, akárcsak egy jóval korábbi didergőnél:

*A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szelíden
s nézik, nézik a csillagok.
Az ember végül szétnéz merengve,
és nem remél, megpróbál csalás nélkül
szétnézni könnyedén.*

E mondat szavai sem az enyéme, József Attiláé, csupán összekavartam őket. Hogy juthat ide az ember? A rajongás sátrából a semmi ágára? Bizony, ez az élet nagy varázslata. A merengő, okos fejű szétnéző ember sorsa. Ne tagadd, hogy lehetséges! Halálodra az igazat mondd! Mi az igaz? Amit annak tartasz, ami előtt meg kell védened életed cselekvéseit.

Költők és politikusok, szegények és gazdagok, fiatalok és idősek mennek reményeik után. Hol napfényben, hol sűrű ködben. Ideje van a beszédnek, ideje a hallgatásnak. Hol vagyunk most? Sánta egy reménytelen megszólalás után ismét hallgatott. Radnóti Sándor ismer egy másik moralista író, Lengyel Pétert, akit ez a magatartás fűz össze Sántával. Ő is hallgat. A moralisták időnkint elhallgatnak. Az fejeződik ki az elhallgatásban, hogy noha a reményt nem szabad elvenni az emberektől, ők tudják, és *ezt hallgatják el*, hogy nincsen remény.

Agnosztikusnak mondanak. Nem én tettem magam azzá, én elhittem mindent, amit az igehirdetők mondtak. Ma sem vagyok agnosztikus, csak keveset tudok, csak kétszer is megnézem, mit hiszek. Ámde kezdetként a pásztorok felett üres lett a betlehemi égbolt, és egyes mai teológusok véleménye szerint Ábrahám sohasem élt, csupán mitikus alak. Közben, két évtized alatt, látható lett, milyen tévútra futott Pál. Ő hitt a neki szóló saját kinyilatkoztatásban, életét is adta érte, de életet áldozni – és ez nagyon emberi – tévtanokért is lehet. Úgy látszik, hogy a teológusoknak, akik nem szertartásokkal foglalkoznak, jó áttekintésük van e kérdésben. Egy szakember rámutat arra, hogy a nyugati egyházban a megváltó keresztről szóló tanítás – kegyelemtani alapon – háttérbe szorította a cselekedetek fontosságát a megigazulás szempontjából. A szír krisztológiában a kereszténység súlypontja nem Jézus megváltó halála. Náluk az üdvösség döntő mozzanata Jézus próbatétele, helytállása és a mi Jézus-követésünk. Azt mondják, hogy így gondolta a történeti Jézus és Máté evangélista is. A görög teológiában sem a kereszt, hanem Isten megtestesülése volt az üdvösség meghatározó történése. Ennek reményét Istennek a megtestesülésben felénk hajló szeretete alapozta meg. Jó. Ha azonban bemegyünk egy mai katolikus templomba, részt veszünk egy szertartáson, meghallgatunk egy prédikációt, végignézzük az oltárképeken, a freskókon, nem tudjuk elhárítani azt a hatást, amit a mindenfelől felénk sugárzott, közvetített kereszt jelent. Tudomásul vehetjük a páli teológia diadalát az összes keresztény egyházakban, meghallgathatjuk annak kritikáját, de húsz év alatt azért többre jutottunk. Talán sikerült feltárni annak az embernek a gondolkodását, hitszerkezetét, aki egyeduralgódóvá lett a keresztény gondolkodás meghatározásában.

Ave crux, spes unica. [Üdvöz légy, kereszt, egyetlen remény!] Vagy inkább Vale? [Isten veled!] Magunkban kell bízni, a tetteinkben, azok őszinteségében, igazságában, jóra képességében? Szubjektív vagy objektív ez a remény? Nehéz megszólalni, talán nem is lehet? El kell hallgatnom az elkötelezetlen humanizmusban hívő Sánta módjára? Kiüresedett a hitem? Nincs remény és nincs ismeret. Be vagyok hát zárva ebbe a börtönbe? Én is elhallgatok? Egyedül maradtam?

*Szélfűtta levél a világ
De hol az ág? de KI az ág?*

Ezt kérde az a költő, aki 49-ben megírta a hűség és a hála énekét Sztálinhoz; akiben később lelki földrengés zajlott le; aki 1954 végén már nem volt közéleti költő, csak egyszerűen szomorú költő; aki szerelmes volt a Pártba, és ebbe majdnem belehalt; akit a börtönből nem engedtek ki a felesége temetésére sem; aki megírta Irénhez a Sirályt, a sirató balladát – amelyet némely irodalmár a század egyik legnagyobb magyar versének tart, amely méretében felveszi a versenyt Babits Jónás könyvével, amely az elégia és a zsoltár keveréke, amelyet fel akartam olvasni a feleségemnek, de két sornál több nem sikerült belőle. „Hagyd abba” – mondta. Abbahagytam.

Hagyjuk abba! Hová jut az ember? Szabad ennyire kiadnunk önmagunkat? Szabad ennyire személyesen és forrón, vagy dideregve szeretni akarni Istent, mint József Attila, Pilinszky és Endreffy és sokan mások? Vagy a Pártot, mint Zelk és sokan mások? Vagy szenvedni 16 évig a lélek sötét éjszakáját, mint Avilai? Megmérgezi Isten az embert, elveszi az esztét? Nem félek a személyek társításától, mert meg akarom adni a becsületet a teljességre törő embernek, akkor is, ha téved. Akkor is, ha önmagát emészti önmaga által teremtett lényekkel. Remélhetek, hogy fog az én szívem is nyitni még? „Hinni és bízni kellenék, mint az a fázó kis madár, aki sírja, de bírja, ami fáj, aki mégis csupa remény.”

Eljött az este. Csengetnek, tényleg abba kell hagyni. Legalábbis mára. Összeszedem a holmimat, hazaindulok. Miklós és Lúcia napja között száll le leghamarabb a sötétség. Kilépek az épületfénylő előcsarnokából, és átvágok az utcán a sarok felé. Bemegyek az állványok alá és... Megtorpanok. Majdnem ráléptem egy hajléktalanra.

Victor Hugo követőjeként most hosszú eszme-futtatásba kezdhetnék a kiválóan ácsolt magyar állványokról, amelyek évtizedeken keresztül dacolnak az idő múlásával, az időjárás viszontagságaival, miközben mögöttük, az épületekkel nem történik semmi. Máskorra hagyom ezt a tanulmányt. Azzal sem foglalkozom, hogy ismertessem a hazai hajléktalanok helyzetét. Az eset túl személyes, nincs helye a hűvös leírásnak. Majdnem ráléptem egy hajléktalanra. Itt soha nem feküdt még hajléktalan, nem számítottam rá, de ez nem szolgál mentségemre.

Este fél hét van, és a ferencesek templomában megszólal a harang. Felzúg az orgona, bűnbánatra és reményre szólítja fel a híveket, hiszen vége lesz a bűn hatalmának, a rabságnak, közeleg az üdvösség és a szabadság. Szól a harang, és egy sarokkal odébb, a divatos lett Centrál kávéházban értelmiségi emberek beszélnek jelen helyzetünkről, lehetséges megoldásokról. Valamikor a Bazilikában is zúgott a harang, és miközben két intellektuális fiatal vitázott a költő égi és földi feladatairól, volt egy harmadik is, egy ismeretlen, aki elmagyarázta, hogy mi a szegények és elnyomottak gondja. Elöttem is feküdt egy ember, de ő nem magyarázott semmit, némán készült az éjszakai alvásra. Hullámpapírját a clochard-ok nemzetközi mozdulataival hajtotta szét és össze. Ilyet láttam az Alésia metróállomás közelében is, az Avenue du Général Leclerc alatt futó 4-es, gumikerekes vonal meleg szellőzőnyílása közelében. Itt nem volt meleg, a közeli aluljárót már elfoglalták sorstársai. Nekem nem volt szükségem magyarázatra, előttem van ez az élet naponta. S ebből a nyomorból születik meg újra és újra apró kis reményem. Nem világforradalomról, nem erőszakos felforgatásról, hanem csupán arról, hogy amíg élek, tenni tudok valamit az elesettekért, a gyengékért, a rászorulóknak. Nem össze-vissza, hanem átgondolva, egyként kerülve a hebehurgya viselkedést és azt, hogy szélhámosok áldozata legyek. Van szerény, hozzám illő, csak tőlem függő reményem a körülöttem lévő világ megváltására. Naponta tudom megújítani elhatározásomat és munkámat.

Naponkint van módom szembesülni azzal, amit tudok, amit ismerek, mert nem vagyok tudatlan. Odafigyelek mindenre, amire lehetőségem és erőm van. A világ csodálatos, és minden tévedés kijavítható. Érzem, hogy tévedéseink útján is előrejutunk. Mi mást akarhatnánk? A teljes világ nekem megismerhetetlen, de ismeretem darabjaiból épül naponkint az új világom. Nem vagyok vak idealista. Tudom, hogy a rossz jelenlévő valóság. A folyton születő élet folyton szüli a rosszat is. Az én dolgom az, hogy odaálljak a születő jó és igaz mellé. Ez a dolgom, és tenni is tudom.

Két út van. Az egyik a gnózis. Úgy hívják, hogy mindennapos tanulás. A másik a szeretet, a mindennapos cselekvés.

Amíg élünk, egyik sem múlik el.

(2009)